

Filmoteka Szkolna

Temat lekcji: Obcy, Inni, nie-Nasi w kinie polskim na przykładzie filmów: „89 mm od Europy” Marcela Łozińskiego, „Duże zwierzę” Jerzego Stuhra oraz „Drżące trąby” Natalii Brożyńskiej i „Obcy VI” Borysa Lankosza

Opracowanie: Magdalena Kubiak

Etap edukacyjny: kl. III gimnazjum, kl. I-III liceum

Przedmiot: język polski, cykl godzin wychowawczych lub lekcji bibliotecznych

Czas: 3x45 min.

Cele zajęć:

cele ogólne

- zna pojęcie inności kulturowej, etnicznej i światopoglądowej
- potrafi dostrzec tematykę inności w tekstach kultury, a zwłaszcza w dziele filmowym
- umie wyrażać własną opinię na temat rodzajów inności we współczesnym świecie
- dostrzega różnice między postawą ksenofobiczną a tolerancyjną wobec inności drugiego człowieka

cele szczegółowe

Po lekcji:

- uczeń podczas prowadzenia dyskusji wyraża własną opinię na zadany temat,
- potrafi krytycznie czytać zadany tekst literacki i filmowy,
- umie analizować i interpretować teksty kultury samodzielnie i w grupie rówieśników
- potrafi współdziałać w grupie

Metody pracy: praca z tekstem (może być metodą pięciu kroków) i obrazem filmowym, elementy dramy i inscenizacji, dyskusja

Formy pracy: jednostkowa, grupowa

Materiały i pomoce dydaktyczne: fragment tekstu Ryszarda Kapuścińskiego „Ten Inny”, sala klasowa lub inna z projektorem i laptopem z dostępem do Internetu.

Pojęcia kluczowe: Inny wobec naszego świata, obcość kulturowa i etniczna, przyczyny ksenofobii, pojęcie (nie)tolerancji wobec inności (obcości) drugiego człowieka.

Przed zajęciami: Przed rozpoczęciem zajęć wszyscy uczniowie mają za zadanie obejrzeć film pełnometrażowy „Duże zwierzę” w reż. Jerzego Stuhra oraz do wyboru jeden z krótkometrażowych filmów: „89 mm od Europy” Marcela Łozińskiego, „Drżące trąby” Natalii Brożyńskiej lub „Obcy VI” Borysa Lankosza.

Uwagi: Wybór zaproponowanych filmów do obejrzenia przez uczniów może być losowy. Opcjonalnie można potraktować zajęcia filmoznawcze jako spotkanie w szkolnym dyskusyjnym klubie filmowym i wtedy projekcja wszystkich filmów mogłaby nastąpić nie przed lekcją, a już po przeprowadzeniu zajęć.

Przebieg zajęć:

1. Wstęp do dyskusji – ciche odczytanie przez uczniów fragmentu tekstu R. Kapuścińskiego „Ten Inny” – podkreślenie znalezionych w tekście cytatów, definiujących pojęcie Innego. Zapisanie w zeszycie głównych zagadnień, poruszonych w tekście.

Filmoteka Szkolna

2. Zapisanie lub zakomunikowanie przez nauczyciela tematu zajęć.
3. Zaproponowanie przez nauczyciela podziału klasy na grupy wg płci.
4. Wstępna rozmowa nauczyciela z uczniami o tym, jak – na podstawie własnych przemyśleń i lektury tekstu - rozumieją pojęcie inności i obcości we współczesnym świecie oraz w poszczególnych grupach społecznych.

Pytania nauczyciela:

- Jak rozumiecie pojęcie innego Kapuściński?
- Co to znaczy dla Ciebie być innym?
- Wobec kogo czujesz się inny, obcy?
- Czy różnica płci może być powodem konfliktu (jeśli tak, to jakiego rodzaju może być to konflikt)?
- Jakie najczęściej istnieją podziały wśród społeczeństwa w naszym kraju i na świecie?
- Co jest przyczyną konfliktów?

I Odpowiada grupa chłopców.

II Odpowiada grupa dziewcząt.

Przykładowe odpowiedzi uczniów:

Dla Kapuścińskiego Inny to człowiek niebiały, odmienny kulturowo, rasowo, światopoglądowo, umiejscowiony geograficznie gdzie indziej niż on sam.
Mężczyźni są zbyt zaborczy i władczy; chcą rządzić całym światem, w którym mogliby sami ustanawiać prawa i obowiązki kobiet.
To kobiety chcą rządzić mężczyznami i zawsze wiedzą wszystko lepiej.
Podziały między ludźmi mogą wynikać z wielu powodów: różnicy płci, światopoglądu, rasy czy religii.
W naszym kraju widoczne są teraz podziały ze względu na odmienność poglądów politycznych, ale też czasem widać podział i rodzące się konflikty na tle rasowym, widoczne np. na stadionach między kibicami innych drużyn piłkarskich.

5. Wysłuchanie pierwszego fragm. wypowiedzi prof. M. Przyłipiaka (3 min. 15 sek.).

UWAGA: Następne działania podczas zajęć mogą być podejmowane w grupach stworzonych wg innych podziałów w klasie, np. wg koloru włosów lub oczu, miejsca zamieszkania (dojeżdżający do szkoły kontra miejscowi itp.). W miarę możliwości grup powinno być tyle, ile jest filmów zaproponowanych do obejrzenia i omówienia na zajęciach.

6. Przedstawiciel każdej z utworzonych w ten sposób grup losuje tytuł jednego z filmów.

Grupy mają za zadanie przedstawić na forum klasy, co jest przyczyną podziałów i konfliktów w wylosowanym filmie. Uczniowie mogą to wyrazić za pomocą scenek dramowych i krótkich

Filmoteka Szkolna

inscenizacji z jednoczesnym komentarzem wybranych przedstawicieli z grupy. (10 min. na przygotowanie)

7. Uczniowskie prezentacje przyczyn i podziałów ukazanych w filmach.

Uwaga: Nauczyciel kontroluje występ każdej z grup. Po przedstawieniu przyczyny konfliktu: grupa – inny – obcy - następuje projekcja wybranych przez nauczyciela fragmentów filmu, które ukazują próby wyjścia z impasu, rozwiązania konfliktu bądź przejawy tolerancji niektórych jednostek wobec inności.

8. Grupa I – „Duże zwierzę” w reż. J. Stuhra

Wnioski uczniowskie z prezentacji: Główną przyczyną niezrozumienia i odrzucenia przez społeczność małego miasteczka małżeństwa Sawickich jest bezinteresowne przygarnięcie wielbłąda przez bohatera. Jego postawa wobec zwierzęcia budzi niechęć społeczności, co ostatecznie doprowadza do całkowitego wyparcia z grupy i osamotnienia Sawickich.

Projekcja fragmentu filmu „Duże zwierzę” – „dialog” Sawickiego z wielbłądem, zajęcia Sawickiej z dziećmi – wybór imienia dla wielbłąda, scena z dzieckiem i Sawickim na rynku podczas festynu – pokazanie ukrytej w kieszeni zabawki – wielbłąda.

9. Pytania nauczyciela do wszystkich uczniów po projekcji fragmentów filmu: Czym wielbłąd Sawickiego jest dla dorosłych mieszkańców miasteczka? Dlaczego Sawicki nie chce zgodzić się na wykorzystanie wielbłąda do zarobku? Kto spośród społeczności miasteczka nie traktuje posiadanie wielbłąda jako coś dziwnego i godnego potępienia? Dlaczego po zniknięciu wielbłąda dorośli, którzy odwrócili się od Sawickiego, znów próbują nawiązać z nim nić porozumienia?

10. Grupa II – „89 mm od Europy” Marcela Łozińskiego

Wnioski uczniowskie z prezentacji: W filmie Łozińskiego przedstawiona została minimalna różnica w budowie torów kolejowych – tytułowych 89 mm, które obowiązują w Rosji. Przebudowę szerokości torów na przejściu granicznym, które trzeba za każdym razem przystosowywać do dalszej jazdy już za granicami Rosji, ukazano za pomocą drobiazgowej dokumentalnej relacji z przebiegu pracy zmęczonych białoruskich robotników kolejowych. Obserwowani są oni nie tylko przez kamerę, ale także przez obojętnych podróżnych, dla których jest to zwykły przystanek w podróży. Milimetrowa różnica szerokości torów jest jednak symbolem o wiele większych podziałów kulturowych i politycznych dzielących Wschód Europy z resztą świata zachodniego.

11. Projekcja całości filmu Łozińskiego i pytania nauczyciela do wszystkich uczniów po projekcji: Czy wszyscy obserwatorzy pracy robotników kolejowych są obojętni? Kto nawiązuje nić porozumienia z robotnikiem? Czy jest to porozumienie długotrwałe?

12. Grupa III – „Obcy VI” Borysa Lankosza.

Wnioski uczniowskie z prezentacji: Pojawienie się w małej wiosce młodego mężczyzny w czarnym kapeluszu z pejsami budzi wśród tamtejszych mieszkańców najpierw niepokój, potem coraz bardziej jawne zachowania agresywne wobec przyjeźdnego, ale także prowokuje do wewnętrznych refleksji, opartych na osobistych doświadczeniach miejscowej ludności i historii z czasów ostatniej wojny. Wyjazd mężczyzny omal nie kończy się zbiorowym linczem tytułowego Obcego, wykonanym przez najagresywniejszych przedstawicieli lokalnej społeczności.

13. Projekcja fragmentów filmu Lankosza – początek filmu, scena z wynajmem pokoju, rozmowa pijaków przed sklepem, wspomnienia staruszki, rozmowa Obcego z chłopcem, ostatnia scena z pociągiem.

14. Pytania nauczyciela do wszystkich uczniów po projekcji: Kim jest dla mieszkańców wioski Obcy?, Jak go postrzegają mężczyźni pod sklepem? Kogo widzi w nim staruszka? Jaki kontakt ma Obcy z miejscowymi dziećmi? Co może oznaczać zdjęcie przez Obcego kapelusza z pejsami już w pociągu na koniec filmu?

15. Grupa IV – „Drżące trąby” Natalii Brożyńskiej.

Wnioski uczniowskie z prezentacji: Pafnucek i Kalasanty różnią się od siebie sposobem bycia, wyglądem zewnętrznym i tężyzną fizyczną. Pafnucek chciałby wyglądać jak wysportowany Kalaś, ale - mimo intensywnych zabiegów upiększających - nie jest w stanie się do niego upodobnić. Budzi to w nim coraz głębszą frustrację i niepohamowaną agresję. W końcu nie wytrzymuje napięcia i przychodzi znienacka do Kalasantego. Spostrzega jednak, że Kalaś również bezskutecznie próbuje go naśladować w zachowaniu i wyglądzie. W efekcie tych spostrzeżeń następuje pojednanie bohaterów i pełna wzajemna aprobata inności drugiego.

16. Projekcja całości filmu Brożyńskiej i pytania nauczyciela do wszystkich uczniów po projekcji: Co jest przyczyną początkowej agresji Pafnucka? Co powoduje, że przestaje być agresywny? Jak rozumiecie słowa: „A więc ty jesteś taki, a ja myślałem, że Ty jesteś owaki”?

17. Wysłuchanie reszty wypowiedzi prof. Przylipiaka.

18. Podsumowanie zajęć i ocena pracy poszczególnych grup – każdy z uczniów może oddać jeden głos na inną grupę niż swoją. Grupa, która otrzyma najwięcej głosów, otrzymuje oceny celujące z zajęć. Głosy w postaci zapisanych karteczek można wypisać anonimowo, a następnie publicznie podliczyć na forum klasy. Nauczyciel również ma prawo oddać głos na jedną z grup. Pozostałe grupy mogą otrzymać oceny bardzo dobre lub dobre - według uznania nauczyciela prowadzącego. Ponadto wskazane jest, aby nauczyciel na koniec zajęć w formie ustnej podziękował wszystkim uczniom za zaangażowanie na lekcji.

Wnioski: Bycie Innym i Obcym w grupie jest dla człowieka trudnym i niekomfortowym przeżyciem. Odrzucenie przez większą grupę kogoś odmiennego kulturowo bądź światopoglądowo stanowi doskonały materiał dla artystów kina na całym świecie. Ukazanie obcości bądź inności głównego bohatera na tle zwartej społecznie grupy stanowiło często motyw przewodni wielu dzieł polskich twórców filmowych. Im bliżej współczesności, tym więcej możemy znaleźć utworów filmowych traktujących problem inności w sposób przewrotny, ironiczny czy humorystyczny, co staje się powodem do końcowej refleksji na temat sztucznych podziałów tworzonych przez człowieka, a zarazem naturalnych przejawów tolerancji wobec wielokulturowości i wielonarodowości dzisiejszej wizji współczesnego świata.

Praca domowa:

Porównaj filmy: „Dwaj ludzie z szafą” Romana Polańskiego oraz „Przygoda człowieka poczciwego” Franciszki i Stefana Themersonów – co łączy te obrazy? Zastanów się, w jaki sposób twórcy ukazali problem inności głównych bohaterów wobec otaczającego świata.

Załączniki:

Fragment tekstu J. Kapuścińskiego „Ten Inny”.

Bibliografia:

J. Kapuściński, *Ten Inny*, Wyd. Znak, Kraków 2006, s. 46 – 50.

Wypowiedź prof. M. Przylipiaka – komentarz „Obcy i swój” ze strony Filmoteki Szkolnej.

Filmy:

„Duże zwierzę”, reż. J. Stuhr, film fabularny, prod. Polska 2000

„89 mm od Europy”, reż. Marcel Łoziński, film dokumentalny, prod. Polska 1993.

„Drżące trąby”, reż. N. Brożyńska, film animowany - etiuda szkolna, prod. Polska 2010.

„Obcy VI”, reż. B. Lankosz, film fabularny - krótkometrażowy, prod. Polska 2008.

Załącznik 1

Ryszard Kapuściński, „Ten inny” (fragment)

Oto mój Inny. Jeżeli los zetknie go z jakimś Innym – Innym dla niego – trzy cechy Innego będą dla niego najważniejsze: rasa, narodowość, religia. Szukam, co jest wspólnego w tych cechach, co je łączy. Otóż jest w nich wszystkich zawarty wielki ładunek emocjonalny, tak wielki, że od czasu do czasu mój Inny nie jest w stanie nad nim zapanować. Wtedy dochodzi do konfliktu, do starcia, do rzezi, do wojny. Mój Inny to człowiek bardzo emocjonalny. To dlatego świat, w którym żyje, jest beczką prochu toczącą się niebezpiecznie w kierunku ognia.

Mój Inny to człowiek niebiały. Jak wielu jest ich dziś na świecie? Osiemdziesiąt procent. Zajęci walką między Wschodem i Zachodem, między demokracją i totalitaryzmem, nie od razu i nie wszyscy uświadomiliśmy sobie, że w tym samym czasie zmieniła się mapa świata. W pierwszej połowie naszego wieku mapa ta była ułożona według zasady piramidy. Na szczycie – podmioty historyczne: wielkie mocarstwa kolonialne, państwa białego człowieka. Poniżej – ich kolonie, dominia, terytoria w taki czy inny sposób zależne, czyli reszta świata. Ten układ załamał się na naszych oczach i za naszego życia, i na arenie dziejowej niemal nagle pojawiło się ponad sto nowych państw – przynajmniej formalnie niepodległych – zamieszkałych przez trzy czwarte ludzkości. Oto nowa mapa świata – kolorowa, różnobarwna, przebogata i niesłychanie skomplikowana. Zwróćmy uwagę, że porównując mapę naszego globu z lat 30. z mapą z lat 80. otrzymujemy dwa zupełnie różne obrazy świata. Ale ta relacja między dwoma wspomnianymi obrazami nie jest przecież statyczna – ona ulega nadal ciągłej zmianie, ciągłej dynamicznej i niepowstrzymanej ewolucji. Nasi trzecioświatowi Inni zdobywają w historii najnowszej, w historii dziejącej się obecnie coraz większą i coraz bardziej znaczącą podmiotowość. To po pierwsze. A po drugie – trwa inwazja (zarobkowa, demograficzna, ale przecież inwazja) przedstawicieli Trzeciego Świata na kraje rozwinięte. Ocenia się, że już w połowie następnego wieku ludzie pochodzący z Azji i z Ameryki Łacińskiej stanowią będą ponad połowę ludności Stanów Zjednoczonych. Coraz mniej wychodźców z Irlandii i Norwegii, a coraz więcej z Ekwadoru i Tajlandii będzie poruszać się po świecie z paszportami amerykańskimi w kieszeni. Jak my, mieszkańcy Europy, jesteśmy przygotowani do tej zmiany? Wydaje mi się, że – niestety, w stopniu niewielkim. Traktujemy Innego przede wszystkim jako obcego (a przecież Inny nie musi oznaczać – obcy), jako przedstawiciela odrębnego gatunku, a co najbardziej istotne – traktujemy go jako zagrożenie.

Czy literatura współczesna pomaga w przełamywaniu tych uprzedzeń, naszej ignorancji albo najzwyczajniej – obojętności? Znowu, wydaje mi się, że w stopniu niewielkim. Przejrzałem literackie nagrody francuskie za rok ubiegły – ani jednej książki, która mówiłaby coś o szeroko pojętym świecie współczesnym. Trójkąty małżeńskie, konflikt między ojcem i córką, nieudane pożycie młodej pary – rzeczy na pewno ważne i ciekawe, ale uderzył mnie lekceważący stosunek do całego nowego i jakże pasjonującego nurtu w literaturze, którego przedstawiciele próbują pokazać nam świat współczesnych kultur, myśli i zachowań ludzi żyjących co prawda pod innymi szerokościami geograficznymi i wyznających innych niż my Bogów, ale stanowiących przecież część naszej wielkiej rodziny człowieczej, do której wszyscy należymy. Myślę choćby o Nigela Barleya *The Innocent Anthropologist*, o wspaniałej literacko książce Colina Thubrona *Behind the Wall* czy o znakomitym dziele Bruce Chatwina *Songlines*. Tych książek nie nagradza się, nie zauważa nawet, ponieważ – zdaniem niektórych – nie jest to tak zwana prawdziwa literatura. [...] Oczywiście nie chodzi o to, aby dzisiaj pędzili oni [pisarze – przyp. M.K.] tłumnie do nowego ogniska zapalnego – do Zatoki Perskiej, ale to całkowite rozmijanie się literatury z rozgrywającym się na naszych oczach dramatem świata, to całkowite oddanie relacji z wielkich wydarzeń operatorom kamer telewizyjnych i operatorom dźwięku jest dla mnie przejawem głębokiego kryzysu na linii historia-literatura, przejawem bezradności tej literatury wobec fenomenów współczesnego świata. W dalszym więc ciągu, mimo zupełnie nowej mapy świata, badanie, zgłębianie, interpretowanie i opisywanie filozofii i egzystencji, myślenia i bytu trzech czwartych ludności świata pozostaje – jak

Filmoteka Szkolna

było to i w wieku XIX – w gestii wąskiej grupy specjalistów: antropologów, etnografów, podróżników, dziennikarzy.

Obcy, Inny, w swoim wydaniu trzecioświatowym (a więc ów najliczniejszy na naszym globie osobnik), jest nadal traktowany jako obiekt badań, natomiast nie stał się jeszcze naszym partnerem, współodpowiedzialnym za los ziemi na której żyjemy.

Świat był dla mnie zawsze wielką wieżą Babel. Jednak wieżą, w której Bóg pomieszał nie tylko języki, ale także kulturę i obyczaje, namiętności i interesy, i której mieszkańcem uczynił ambiwalentną istotę łączącą w sobie Ja i nie-Ja, siebie i Innego, swojego i obcego.